

تحلیل‌های زبان‌شناختی؛ راه فائق آمدن بر شکاف میان عصر مفسر و مؤلف

به اعتقاد مفسران مسلمان می‌توان بر فاصله یا شکاف زمانی بین عصر مفسر و عصر پیدایش متن غلبه کرد و فاصله زمانی اهمیتی در فهم مراد مؤلف ندارد و اکنون نیز به کمک ابزارها و تحلیل‌های زبان‌شناسی معناشناختی معاصر، به راحتی می‌توان بر این فاصله فائق آمد و معنای اولیه متن را کشف کرد.

علیرضا قائمی‌نیا مطرح کرد:

تحلیل‌های زبان‌شناختی؛ راه فائق آمدن بر شکاف میان عصر مفسر و مؤلف

به اعتقاد مفسران مسلمان می‌توان بر فاصله یا شکاف زمانی بین عصر مفسر و عصر پیدایش متن غلبه کرد و فاصله زمانی اهمیتی در فهم مراد مؤلف ندارد و اکنون نیز به کمک ابزارها و تحلیل‌های زبان‌شناسی معناشناختی معاصر، به راحتی می‌توان بر این فاصله فائق آمد و معنای اولیه متن را کشف کرد.

حجت‌الاسلام و المسلمین علیرضا قائمی‌نیا، عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، به ارائه سخنانی درباره نسبت هرمنوتیک و تفسیر قرآن و مباحثی چون جایگاه پیش‌فرض‌ها در تفسیر از منظر علمای اسلام، مواجهه قرآن با فرهنگ عصر نزول و آینده مواجهه جهان اسلام با هرمنوتیک پرداخت.

بخش نخست این گفت‌وگو را اینجا بخوانید!

وی اظهار کرد: تفسیر فعالیتی روش‌مند است که مفسر در آن تلاش می‌کند که مراد جدی خداوند را از آیات قرآن و معانی و مدلولات آیات کشف کند، در صورتی که هرمنوتیک فلسفی همه چیز را به انتظارات و پیش‌فرض‌های خواننده برمی‌گرداند و از این جهت، ورود مباحث هرمنوتیک تنها بر مشکلات تفسیر می‌افزاید.

قائمی‌نیا در بخش دیگری از سخنان خود در پاسخ به این سؤال که آیا قرآن می‌تواند بازیافت فرهنگ شبه‌جزیره بوده یا با عناصر فرهنگی آن منطقه همراهی کرده باشد؟، در باب نحوه مواجهه قرآن با عناصر فرهنگی زمانه خود در شبه جزیره تصریح کرد: به اعتقاد بنده، قرآن نه تنها فرهنگ زمانه را نپذیرفته، بلکه انقلابی در فرهنگ عصر خود به وجود آورده است.

نویسنده کتاب «معناشناسی شناختی قرآن» ادامه داد: اگر هم در مواردی در ظاهر مشاهده می‌کنیم که تأثیری از فرهنگ آن منطقه پذیرفته، تنها در یک سری مثال‌هاست و اینها مشکلی را ایجاد نمی‌کند. ما نمی‌توانیم این‌گونه بگوییم که قرآن حتی در مسائلی از احکام خود، از فرهنگ زمانه خود متأثر بوده است.

این محقق و پژوهشگر ادامه داد: قرآن در حال تغییر فرهنگ عصر خود بود و این امر طبیعی است که برای این‌که باب ارتباط با مخاطبان عصر نزول باز شود، احتمال دارد که مثال‌هایی متناسب با آنها را مطرح کرده باشد که این امر منافاتی با اصل ادعاهای قرآن و احکامی که در آن آمده، ندارد.

وی در پاسخ به این سؤال که آیا مسئله هرمنوتیکی تأثیر فاصله یا شکاف زمانی بین عصر مفسر و عصر پیدایش متن بر فهم آن، در تفسیر اسلامی نیز موضوعیت دارد و این مطلب چه تأثیری بر فهم مراد مؤلف می‌تواند داشته باشد؟، اظهار کرد: طبیعی است که مفسران فرض را بر این می‌گیرند که می‌توان بر آن فاصله زمانی غلبه کرد و به معنای متن دست یافت و فاصله زمانی اهمیتی در فهم مراد مؤلف ندارد.

هرمنوتیک به این شکلی که هست (هرمنوتیک فلسفی) در دنیای اسلام توفیق نخواهد داشت و قطعاً مورد نقد و انتقاد زیادی قرار خواهد گرفت و جرح و تعدیل خواهد شد؛ باید منتظر ظهور جریان‌های هرمنوتیکی جدید در جهان اسلام باشیم که مقداری واقع‌گرایانه بوده و مخالف هرمنوتیک فلسفی هستند.

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی ادامه داد: ولی به کمک ابزارهای زبانی و با استفاده از تحلیل‌های زبانی، به راحتی می‌توان بر این فاصله فائق آمد و معنای اولیه متن را کشف کرد و دامنه آن معنا را با استفاده از مباحث زبان‌شناسی به دست آورد.

قائمی‌نیا با اشاره به این که جریانی که در زبان‌شناسی امروز وجود دارد، مخالف جریان هرمنوتیک است، اضافه کرد: یعنی در زبان‌شناسی معناشناسی معاصر، اعتقاد بر این است که می‌توان پلی زد و به معنای اولیه متون دست پیدا کرد و مفسران نیز این مطلب را پذیرفته اند.

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در تشریح این مطلب گفت: قطعاً اگر چنین چیزی امکان‌پذیر نباشد، نزول قرآن نیز فایده‌ای برای دیگران نخواهد داشت، زیرا قرآن باید متنی باشد که معنای آن در همه زمان‌ها قابل کشف باشد.

وی در پاسخ به این سؤال که در اثر اخیر خود با عنوان «معناشناسی شناختی قرآن» تا چه میزان به مباحث هرمنوتیک توجه داشته است؟، گفت: این اثر از یک منظر مباحث هرمنوتیکی را مطرح کرده و این مباحث، آن دسته از مباحث هرمنوتیک است که از زبان‌شناسی شناختی به دست می‌آید و با هرمنوتیک فلسفی متفاوت است؛ شاید حتی بتوان گفت که در مقابل آن مباحث قرار گرفته و با آنها سرستیز دارد.

این محقق و پژوهشگر افزود: استفاده از هرمنوتیک فلسفی در مطالعات دینی مشکل دارد و آنچه که بنده در «معناشناسی شناختی قرآن» بدان تأکید کرده‌ام که می‌تواند راهگشا باشد، مباحث زبان‌شناسی جدید و شاخه‌های گوناگون آن است که بنده کوشیده‌ام تا مباحث آن را در حوزه مطالعات قرآنی و روایی گسترش دهم و به نظر بنده، این رویکرد است که کارساز خواهد بود؛ گرچه که خود اینها نیز قطعاً نتایج هرمنوتیکی دارند.

وی درباره آینده مواجهه جهان اسلام با مباحث جدید هرمنوتیک اظهار کرد: هرمنوتیک به این شکلی که هست (هرمنوتیک فلسفی)، در دنیای اسلام توفیق نخواهد داشت و قطعاً مورد نقد و انتقاد زیادی قرار خواهد گرفت و جرح و تعدیل خواهد شد؛ باید منتظر ظهور جریان‌های هرمنوتیکی جدید در جهان اسلام باشیم که مقداری واقع‌گرایانه بوده و مخالف هرمنوتیک فلسفی هستند.